

A „Pest-Budai Könyvnyomdászok Önképző Egyleté”-nek könyvtári jegyzéke 1869-ből

INDALI GYÖRGY

Mindazon szakszervezeti könyvtárak közül, melyek a felszabadulás előtti időben jelentős szerepet játszottak a magyar munkásság legjobbjainak osztályharcos, szocialista szellemben való nevelésében, kiemelkedő figyelmet igényel a nyomdász szakszervezet könyvtára. Ez a könyvtár az első világháborút megelőző időben kimagaslott minden társa közül, s a két világháború között is a legjelentősebbek egyike volt.¹ A könyvtár és a szakszervezet egyidősek, történetük úgyszólván elválaszthatatlan. Magyarország nyomdászai osztályöntudat terén mindig az élen haladtak. Már 1848-ban sikeres bérharcot vívtak. A Bach-korszak sötét éveiben egy ideig minden ilyesfajta szervezkedés lehetetlenné vált, de a budapesti nyomdai munkások már 1862-ben segélyegyletet alapítottak. 1865 elején a pesti nyomdászok legjobbjai felvetik egy önképző egylet alakításának a gondolatát. Szeptemberben létrejön az előkészítő bizottság, s októberben már fel is terjesztik alapszabályaikat a Helytartótanácsához, melyeket csak hosszas huzavona után 1866. április 10-én hagytak jóvá, miután előzőleg minden olyan részt törölték az eredeti szövegből, mely a munkások anyagi érdekeinek védelmére vonatkozott. (Kivéve az első pontot, ahol véletlenül bentmaradt egy ilyen kitétel.) Az egylet, melyben kezdetűl fogva élénk élet pezsgett, ennek ellenére sem volt hajlandó tevékenységét kizárólag kulturális térre szorítani. A tagok közt *Schulz-Delitzsch*, majd *Lassalle* tanai terjednek, s ez rövidesen nyomot hagy az egylet tevékenységén is. 1867-ben petíciót intéznek a képviselőházhoz a nyomdászok helyzetének megjavítását kérve. A budapesti nyomdai munkások 1869-es bérmozgalmát és az 1870-es nyomdász-sztrájkot pedig már az *Önképző Egylet* szervezte és vezette. 1876-ban az önképző és a segély egylet egyesült, s az így létrejött szakegylettől egyenes út vezetett az ország nyomdai munkásságának majdnem száz százalékát egyesítő nyomdász szakszervezetig,² melynek könyvtárát *Szabó Ervin* 1910-ben írt cikkében magasan a hivatalos népkönyvtárak fölé helyezte.³ A könyvtár azonban már a hatvanas évek végén is jelentős szerepet játszott az önképző egylet életében. Már az alapszabályok első pontja, mely az egylet célját meghatározza azt többek között könyvtár fenntartásában jelöli meg. Később az egyleti tisztségek felsorolásánál a 11-ik pont részletesen meghatározza a könyvtáros hatáskörét és feladatait: „A könyvtárnok az egylet könyvtárát és az olvasókört tartja rendben. Az egylet könyveiről jegyzéket vezet, a kiadott könyvekről térítvényt vesz, az igazgató választmány ülésein a könyvtár állásáról jelentést tesz.” A könyvtárosi tisztséget elsőnek *Mayr János* és *Türke József* viselték. A könyvtár alapját

a tagok adományai vetették meg, de az alakuláskor több nyomdatulajdonos is ajándékozott jelentős mennyiségű könyvet. (*Heckenast* Gusztáv pl. 124 kötetet adott). A továbbiakban azonban a gyarapítás rendszeres eszközeként szerepelt a vásárlás is. 1868 márciusában például, mikor a tagok között terjedni kezdtek *Shulze-Delitzsch* és *Lasalle* tanai, s a tagság két táborra szakadt, a vezetőség határozatot hozott, hogy mindkettőjük műveit vásárolják meg a könyvtár részére.

1869-ben a könyvtár kiadta nyomtatott katalógusát.⁴ Az Országos Széchényi Könyvtár *Kisnyomtatványtár*ában őrzött példány alapján képet alkothatunk róla, hogy milyen volt egy munkáskönyvtár a magyar munkásmozgalom csecsemő-korában.

A 14 oldalas füzet 506 művet sorol fel 827 kötetben még pedig 306 magyar nyelvű művet 437 kötetben és 200 német nyelvű művet 390 kötetben. A magyar és a német nyelvű könyveket a katalógus külön-külön sorolja fel. A könyvek felsorolását egy négy pontból álló *Figyelmeztetés* követi. „I. E jegyzék a könyvtárnak a későbbi könyvvásárlások és ajándékok általi szaporodásával folytattni fog. II. E jegyzék megőrzésére figyelmeztetnek a t. egyleti tagok, miután egy második példány 20 kr osztrák értékbe kerül. III. A könyvtár rendszeren minden szerdán este 1/2 8-tól 9-ig és vasárnap d. e. 10-től 12-ig (havi gyűlések alkalmakor csak 9—10-ig) van nyitva. IV. Minden egyleti tag egyszerre csak egy kötetet vehet ki és azt 14 napig használhatja, azontúl minden további napról 1 kr büntetés díj fizetetik.”

A könyvek felsorolása a szerzők neve szerint történik. Ahol név nem szerepel, ott a cím van közölve a betűrend szerint megfelelő helyen. A címlírás rövid, mindössze a szerző nevéből és a címből áll, ezt néha rövid annotációk egészítik ki, melyek többnyire a könyv műfajára utalnak pl. „regény”, „beszélyek”, „zsebkönyv”, „tankönyv”, „versek” stb.

A magyar nyelvű szépirodalomból elsősorban a próza van szép számban képviselve. Vezet a kor legnépszerűbb írója *Jókai Mór*, kit 15 műve képvisel. 1869 előtt megjelent jelentősebb regényei közül megvan a *Törökvilág Magyarországon*, a *Janicsárok végnapjai*, *Erdély aranykora*, *Egy magyar nábob*, *Kárpáthy Zoltán*, a *Nagyenyedi két fűzfa* és a szabadságharc küzdelmeinek emléket állító *Csataképek*. *Jósika Miklós*, ki a maga korában népszerűség dolgában *Jókai*val vetekedett, 16 regényével szerepel, köztük van a két legjelentősebb is, az *Abafi* és a *Csehek Magyarországon*. A hatvanas években szintén közkedvelt *Vas* Gerebent ezzel szemben mindössze három könyve képviseli: a *Dixi*, a *Régi jó idők* és *A nemzet napszámosai*. De található nehezebb fajsúlyú irodalom is. *Eötvös Józseftől* ugyan csak a *Falu jegyzője* van meg, de *Kemény Zsigmond* öt művével is szerepel, köztük három legjelentősebb regényével, a *Zord idővel*, a *Rajongókkal*, az *Özvegy és leányával*, ezeket a *Szerelem és hiúság* és a *Ködképek a kedély láthatárán* egészíti ki. Megtalálhatók persze több irodalomtörténetileg ma már kevésbé jelentős íróknak a művei is: *Beöthy László* két regénye, a *Pugacsovrról* szóló *Puszták fia* és a *Kék macskához* című, a *Nesze semmi fogd meg jól* című beszélygyűjtemény, ezen kívül még válogatott műveinek két kötet. *Beöthy Zsoltot*, ki később a „hivatalos” irodalom „hivatalos” irodalomtörténésze lett, az ifjúság számára írt elbeszélései képviselik. *Császár Ferentől* az olasz irodalom magyarországi népszerűsítőjétől az *Utazás Olaszországban* című regény található meg. *Frankenburg Adolfot* az *Életképek* egykori szerkesztőjét *Őszinte vallomások* című emlékirata és *Az öreg boldond Miska kalandjai* című könyve képviseli. *Pákh Alberttől*, a *Vasárnapi Újság*

szerkesztőjétől a *Tizek társasága* volt tagjától a *Magyar ember könyvtára* négy köteté található. Megvan a finomkodó *Pompéry* János beszéleyeinek két köteté, s az érzelmes *Vadnai* Károlytól az *Eszter a szép kardalnoknő* című regény. Mindezt kiegészíti több kis jelentőségű író műve (pl. *Dominikovics* Mária: *Beszélyek*, *Jósika* Julia: *Való és költött* című novelláskötete, *Jósika* Kálmánnak *Jósika* Miklós unokaöccsének beszéleyei, *Kmetty* István: *A cigánynő*, *Zombori* Gedó: *Az úttörők* c. munkája.) Akad néhány magyar színdarab is, közülük említésre méltó a *Fenn az ernyő nincsen kas Szigliget*től és a pályája kezdetén álló *Rákosi* Jenőtől a maga korában népszerű vígjáték az *Aesopus* és *V-ik László* című színdarabja.

A magyar költészet jóval gyengébben van képviselve mint a magyar szép-próza. A csúcspontot *Petőfi* képviseli *Vegyes műveinek* három köteté, mely mellett *Elbeszélő költeményei* is ott vannak egy kötetben. Megvan *Vajda Vészhangokja* is. *Arany*tól, *Tompától*, *Vörösmartytól* nincs vers, viszont meglehető *Lisznayai Dalzongorója*, *Szász* Károly eposza *Csák Mátéról*, *Császár* Ferenc *Őszi lombok* című köteté, *Thaly* Kálmán: *Kárpáti kürtje*, az e korban még elsősorban költő *Tolnai* Lajos költeményei, valamint több kis jelentőségű költő („*Bátorfi*”, *Dobó* László, *Dömény* József, *Kis* Lajos, *Marikowszki* Gábor, *Rácz* Mihály, *Rácz* Miklós, *Vécei* Sándor stb.) köteté.

Prózát, drámát, költeményt egyformán tartalmaz *Kisfaludi* Károly minden munkáinak nyolc köteté. Ugyancsak a magyar szépirodalom kategóriájába tartoznak azok az albumok és almanachok, melyekből jónéhányat találunk a katalógusban. Ilyenek például az *Emlékkönyv a magyar Akadémia alapítására* a *Szépirodalmi album*, *Igaz* Sámuel: *Hébéje*, *Kulini* Nagy Benő: *Debreceni emlénye* és *Csokonai albuma*, *Szabó* Richard: *Kazinczi albuma*, *Vahot* Imrénének, *Petőfi* egykori szerkesztőjének *Magyar Tháliája* és *Losonci Phönix*e, sógornőjének, *Vachott* Sándornénak *Szüinórakja*. Aki pedig a magyar irodalom történetére volt kíváncsi, az megtalálta az állományban *Jámbor* Pál és *Toldy* Ferenc magyar irodalom-történetét.

A külföldi szépirodalmat kisebb gyűjtemény képviseli. *Dickenstől* megvan a *Pusztá ház* és a *Nehéz idők*. *Hugo* Victortól a *Párizsi Notre Dame* (*A notre dami egyház Párisban* címmel) és a *Szép Pecopin*. Megtalálható *Cervantes* *Don Qichottéja* is. Az idős *Dumas*-t négy regénye képviseli: *Egy szerelmi kaland*, *A fekete tulipán Paulina* és a *Margot királyné* öt kötetben. Fiától is van egy regény a *Clemenceau története*. Megvan *George Sand*tól a *Pokolgép*. Akárcsak a két *Dumas*, úgy *Sue* sem legjellemzőbb művével, a *Párizs rejtelmeivel* szerepel, hanem a *kalandor és kékszakáll* című háromkötetes regényével. A maga korában népszerű, jellegzetesen polgári mentalitású *Victor Cherbuliez*, és az érzelgős *Octave Feuillet* egy egy regénnyel szerepelnek (*Egy becsületes asszony*, *Szibill története*). Bizonyos mértékig a szépirodalom körébe tartozik a jeles XVIII-ik századi francia tudós *Bartelemy* *Az ifjú Ancharsis utazása Görögthonban* című munkája, mely az antik görög társadalmat ismerteti meg az olvasóval szépirodalmi eszközökkel. Megtalálható ezenkívül több kevésbé jelentős szerző (*Collins*, *Fereal*, *Montepin* Xavér, *Ponson du Terrail*) művei is.

A külföldi költőket meglehetősen kevés könyv képviseli. *Heine* dalai *Balogh* Gyula átültetésében, *Greguss* Ágost *Népek lantja*, *Jánosi* Ferenc *Nyugat költői* című antológiája — ez minden.

A könyvtár állományának igen jelentős részét teszik ki a történelemmel foglalkozó munkák, ezeknek nagy része a magyar történelmet tárgyalja. *Horváth*

Mihálytól, a forradalmár püspöktől, a szabadságharc közoktatásügyi miniszterétől, a kor *Szalay* László mellett legjelentősebb történetírójától nemcsak hat kötetes *Magyarország története* van meg, hanem egy középiskolák számára írt egykötetes rövid változat is. Megvan a piarista szerzetes *Spányik* Glyczer *Magyarország oknyomozó történelme* című erősen aulikus szemléletű műve, mely azonban régebben *Horváth* és *Szalay* műveinek megjelenése előtt *Budai* Ézsaiás könyve mellett a magyar történelem egyik legjelentősebb feldolgozásának számított. *Boross* Mihály *Magyar krónikáján* kívül megtalálható még *Kerékgyártó* Árpádnak — ki a könyvtár keletkezésének és a katalógus kiadásának idején a pesti egyetem történelem professzora — négy kötetes műve mely *Magyarország történ* (sic!) címen van jelezve. Miután *Kerékgyártó*nak ilyen című könyve nem ismeretes, minden valószínűség szerint a *Magyarország történetének kézikönyve* című munkáról van szó. Valószínűleg nem véletlen az 1848—49-es forradalommal és szabadságharcral foglalkozó könyvek viszonylag jelentős száma. *Kövári* Lászlónak, Erdély buzgó historiográfusának a művén (*Erdély 1848—49-ben*) kívül megtalálható *Pap* Dénesnek a szabadságharc forrásanyagának kiadásán buzgólkodó győri ügyvédnek a *Magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban* c. kétkötetes munkája. (Lényegében az 1848-as nemzetgyűlés naplója ez.) *Vargyas* Endrétől *A szabadságharcz története*, *Szeremlei* Sámueltól a *Honvédelmi bizottmány keletkezése*, *Szilágyi* Sándortól a *Magyar nők a forradalom életéből* című munka szerepel. Olvashattak azonban az egyet tagjai a magyar történelem más korszakairól is. *Szilágyi* Sándornak a kor egyik legjelentősebb történészének előbb említett munkáján kívül megvan a *Zrínyi Péter és társai ligájáról* írt műve is, ezenkívül még *Majláth* János grófnak, az irodalompartóló, de homályos jellemű arisztokratának *Vallásmozgalmak Magyarországon* című könyve. Az ekkor még közelmúltnak számító reformkorral is két könyv foglalkozik. Az egyik *Falk* Miksának, a kor egyik legtekintélyesebb publicistájának a könyve *Széchenyi István gr és kora*, a másik *Csengery* Antalnak, a volt centralista politikusnak, a *Pesti Hírlap* szerkesztői tisztségében *Kossuth* utódjának, *Magyar szónokok és státusférjak* című műve, melyben írója a reformkor legjelentősebb férfiairól rajzol kiváló arcképet. Végül pedig a helytörténetet is képviseli egy négykötetes mű: *Kecskemétváros története* *Hornyik* János tollából.

Bőven találtak olvasnivalót a művelődni vágyó nyomdászok az egyetemes történet tárgy köréből is. Az összefoglaló művek közül a legjelentősebb *Szilágyi* Sándor egyetemes története, mellette megtalálható *Helpy* Ignácnak, *Kossuth* bizalmasának, később emigrációs iratai szerkesztőjének és kiadójának 1854-ben megjelent könyve, a *Világtörténet zsebben*, s végül e kettőt kiegészíti a praxisa mellett történeti munkák írásával is foglalkozó orvos, *Edvi Illés* László *Világtörténete*, megvan mindezekon felül a *Néhány nagykorösi tanár* által írott: *Földrajz és történelem alaprajza*. A történelem egyes korszakai közül az ókorral foglalkozik *Lamartine*-tól *Julius Caesar története*, a középkorral *Boross* Mihály *Középkori földrajz és történettan alaprajza*. A középkor késői szakaszából merít anyagot *Prescott* W. amerikai történész *V. Károly császár trónlemondása és végnapjai a st-justi kolostorban* c. könyvében. A francia forradalomról *Lamartine* nagy műve, *Petőfi* kedves olvasmánya a *Girondiak története*, az angol forradalommal *Zichy* Antalnak, a nagy festő testvérének, a 48-as képviselőnek s jelentős történésznek a könyve foglalkozik. Találhatók olyan könyvek is melyek valamely külföldi ország teljes történetét mondják el. Ilyen *Jánosi* Ferenc könyve: *Olaszország történetei* két kötetben, és *Zichy* Antaltól *Anglia története*.

Jó egynehány földrajzi munka is akad. Kiemelkedik közülük: *Fényes Elek*nek, a Statisztikai Hivatal első igazgatójának, a magyar statisztikai és földrajzi irodalom egyik legjelentősebb úttörőjének talán legfontosabb alkotása, *Magyarország leírása*. Hasonló jellegűek *Palugyai Imréné*nek a művei is. (Őt 48-ban *Fényes* mellé nevezték ki a Statisztikai Hivatalhoz, ám a kormányt nem követte Debrecenbe, sőt a Bach korszak alatt fontos hivatalokat töltött be.) *Budapest leírása*, *Szabad királyi városok leírása*, *Jászkun kerületek leírása*, *Békés, Csanád, Csongrád leírása* c. műveivel szerepel. Hasonló típusú *Szathmári Károly* délvidéki ügyvéd két könyve: *Baja és az Alföld és Fiume*. Átfogóbb jellegű a már előbb említett, *Néhány nagykőrösi tanár* által írt *Földrajz és történelem alaprajza*. Nem annyira a tudományos földrajzi művek, mint inkább az útleírások sorába tartozik *Vámbéry Árminnak*, a szabóinasból lett nagy etnográfusnak, földrajztudósnak és orientalistának *Középkézsi utazása*.

A könyvtár állománya idegen nyelvek elsajátításához is segítséget nyújtott. Megtalálható *Fogarasi János* magyar—német és német—magyar szótára. (*Fogarasi János Czuczor Gergely* munkatársaként részt vett az akadémiai nagyszótár szerkesztésében.) Megvan *Riedl Szende Német nyelvtana*, *Típray János: Gyakorlati francia nyelvtana* és *Török Pálnak Ballagi Mórral* írt francia nyelvtana is. *Fogarasi: Művelt magyar nyelvtana* és *Riedl Szende magyar nyelvtana* egészítik ki még a fentieket.

Van néhány olyan könyv is, mely gazdasági és politikai problémákat tárgyal. Közülük a legszínvonalasabb *Fényes Elek* két műve: *Nemzeti iparunk és az Auszriai birodalom statisztikája*, valamint *Mill Stuart* könyve *A szabadságról*. Kimondottan politikai jellegű *Sz. J.* írása *Szláv törekvések és a magyar elem*. Kevésbé jelentősek két katolikus lelkész művei: *Katinszki Gyula Szabadság, tekintély egyház és Oltványi Pál A csanádi püspöki megye birtokviszonya*.

Találunk néhány jogi művet is: *Lövészi György Törvénykezési szabályok*, *Oláh Károly Magyar öntügyvéd*, *Kogler Nepomuk János Államtan*, *Kovács Ferenc Egyházjog alapvonalai*.

A néhány természettudományos könyv közül a legértékesebb *Schwartz Ferencnek*, a magyar pszichiátria úttörőjének a *Lelkibetegségek* című műve. Ezt kiegészíti *Navratil Imre* orvosprofesszor írása a *Gégebajokról* és *F. J. Természettana*. A természettudományos irodalom meglepő kis arányszámát bizonyos mértékig talán magyarázza az ilyen jellegű magyar nyelvű könyvek csekély száma ebben a korban. Ez talán még fokozottabban vonatkozik az ismeretterjesztő természettudományos könyvekre, melyek az egylet tagjait leginkább érdekelték volna.

Valószínűleg a könyvtár keresett könyvei közé tartozott *Hegedüs Lajos Arnyak* című bűneset gyűjteménye és az *Az újabbkori rendőrség titkai* című két-kötetes könyv, melyet *Jánosi Ferenc* fordított franciából.

Található mindezekon kívül egy felköszöntő gyűjtemény is *Halljuk a szép szót* címmel.

Ismerve az egylet szellemét és működését, majdnem bizonyosra vehetjük, hogy a néhány kimondottan vallásos könyv (pl. *Félix atya nagyböjti értekezései*, *Veullot Alajos Jézus Krisztus élettörténete*, az egri papság emlékkönyve *Bartakovics Béla érsek tiszteletére*, vagy *Révész Imre* műve: *Kálvin élete és a kálvinizmus*) a kiadók ajándékkaképp került a könyvtár állományába. Hasonló lehet a helyzet két katonai kézikönyvvel és *Kenessei Albert* hajózási műszótárával is.

Szakmai könyv kettő található: a *Barázda* Alajos álnevet viselő *Záhonyi* Alajos betűszedő *Nyomdász kézikönyve* és *Kertész betűmintái*.

A könyveken kívül 13 féle folyóirat egyes évfolyamai is megtalálhatók. Legszínvonalasabb köztük talán *Bajza Atheaneuma*, nem sokkal marad mögötte a *Frankenburg-féle Életképek* 1847-es évfolyama sem. Megvan *Riedl* Szende *Kritikai lapok* című folyóiratának 1862-es évfolyama, *Vahot* Imrének a Bach-korszak idején szerkesztett folyóirata a *Napkelet*. Az *Ország Tiúkre* című képes ismeretterjesztő folyóiratnak — mely a korabeli irodalmi ellenzék egyik szócsöve volt — az utolsó másfél évfolyama van meg és ezt kiegészítik a *Magyarország és a nagyvilág* kötetei 1865—66-ból. Két csonka évfolyammal (1866-ból és 67-ből) szerepel a *Szokoly* Viktor szerkesztette *Hazánk és Külföld* című folyóirat. Az 1864-es évfolyama van meg a *Király* és *Aldor* szerkesztette *Pesti Hölgydivatlap*nak. Két kötet van meg a *Greguss* Ágost és *Hunfalvi* János által szerkesztett *Családkönyvből* A folyóiratok közt sorolja fel a katalógus *Nagy* Miklósnak, a *Vasárnapi Újság* szerkesztőjének *Magyarország képekben* című művét, valamint a kor két népszerű élelapijának, a *Tóth* Kálmán szerkesztette *Bolond Miskának* és a *Jókai* szerkesztette *Ústökösnek* az albumát. (Nem derül ki a katalógusból, hogy melyik évből.)

Mind a könyvek mennyiségére, mind azok értékére nézve jelentős a könyvtár német nyelvű anyaga. Itt is a szépirodalom dominál. A német szépírók közül (akik különben éppenséggel nem uralják az anyagot), megvannak *Goethe* és *Schiller* költeményei és színművei, *Lessing Bölcs Náthánja*, *Wieland* két regénye, *Kotzebue* színművei, s a népszerűségben (valamint a színvonal alacsonyosságában) *Kotzebue*-val vetekedő *Iffland* számos színműve is fellelhető, s több kevésbé neves író alkotása. Igen nagy számú a franciából németre fordított könyvek száma. *Balzac* két kötettel szerepel, ifjabb *Dumas*-nak is megvan egy műve, *Hugo* Victortól a *Tenger munkásai*. Igen gazdagon — kilenc regénnyel — van képviselve az *idősb Dumas*, köztük a *Monte Christóval*, *Sue* öt művén kívül *George Sand*nak is megvan egy regénye.

Az angolból fordított könyvek száma viszonylag csekély. *Bulwer* két regényén (köztük a *Pompei pusztulása*) kívül megvan még *Lord Byron* három drámája (*Manfréd — Kain — Ég és föld*), és *Shakespeare* drámáiból két kötetnyi. Végül megtalálható az olasz és a spanyol irodalom néhány alkotása. *Ariosto Örjngő Lórándján*, *Cálderon* színdarabjain és *Manzoni Jegyese*kjén kívül megtalálható *Casanova* emlékiratainak kilenc kötete is.

Akad több figyelemre méltó mű a német nyelvű könyvek nem szépirodalmi jellegű részében is. A szép számú geográfiai és történelmi munka közül kiemelkedik egyrésztől *Alexander Humboldt*nak, a nagy német természettudósnak és világutazónak *Bonplanddal* közösen írt műve Latin Amerikában tett útjáról öt kötetben, másrészt *Thiers* fiataalkori hatkötetes műve a francia forradalomról. Található a könyvek közt néhány magyarból fordított illetve magyar vonatkozású mű is. Ilyen *Jókai* novelláinak és csataképeinek német nyelvű fordítása, *Hornyánszky* Viktor *Geográfiai Lexikona* és a magyar történelemről írt munkája, egy földrajzi könyv mely a Balatont és főleg Füredet ismerteti, van egy-egy magyar népdal és egy népmese-gyűjtemény, sőt egy német nyelvű magyar nyelvton is.

A könyvtár német nyelvű anyagára a magyarénál sokkal jobban rányomja bélyegét az az osztályharcos szellem, mely már az egyet legelső éveit is jellemezte. Ez bizonyos mértékig természetes is. A jóformán még csak embrionális állapotban levő magyar munkásmozgalomnak még nem volt ideje, hogy jelentős számú ki-

adványt tegyen közzé. A magyarországi viszonyokhoz képest a német munkásmozgalom nemcsak hosszabb időre tekinthetett vissza, de hasonlíthatatlanul magasabb fokon is állt. Már említettük, hogy 1868-ban a vezetőség azzal a határozattal zárta le a *Schulze-Delitzsch* és *Lassalle* hívei közti vitát, hogy mind a kettőjük műveit meg kell vásárolni a könyvtár részére. A vásárlás *Lassalle* javára ütött ki: hét írása szerepel a katalógusban, míg *Schulze-Delitzsch* csak egyetleneggyel. *Lassalle* és *Schulze-Delitzsch* könyveinek a megléte egy magyar munkáskönyvtárban 1869-ben már magában véve is figyelemre méltó, ám jelentőségük eltörlül a katalógus következő tétele mellett, melyből kiviláglik, hogy két évvel a kiegyezés után egy magyar munkásegylet könyvtárában megvolt és az olvasók rendelkezésére állt a *Tőke* egy példánya. A tudományos szocializmus alapvető nagy művének jelenléte szinte szimbolikus jelentőségű. Ennek ismeretében fokozottabban érthetőbbé válik, hogy az egyesület rövidesen a nyomdászok osztályharcos mozgalmainak a vezetőjévé vált, s belőle sarjadt ki az ország egyik legnagyobb szakszervezete.

Ugyancsak fontos adalék az egylet tagjainak világnézetével kapcsolatban *Renan Jézus életéről* írt hatalmas vihart felkavart műve, mely szemben a már említett néhány kimondottan vallásos könyvvel, valószínűleg nem véletlenül került be a könyvtár állományába.

Akár a magyar nyelvű anyag esetében, a könyveket itt is folyóiratok egészítik ki, számszerint 17 féle. Köztük két nyomdász szaklapot is találunk, úgy mint a *Gutenberg* című tipográfiai lap 1856-os évfolyamát, és a *Waldow* által szerkesztett *Archiv für Buchdruckerkunst* két kötetét. A többi folyóirat többsége az ún. „családi lapok” műfajába tartozik (pl.: *Illustr. Familienjournal*, *Illustr. Haus und Familienbuch*, *Die Gartenlaube*.)

A katalógus tanulmányozása meggyőzően bizonyítja, hogy a szervezett nyomdai munkásság már szervezkedése legkezdetén olyan könyvtárral rendelkezett, melynek sem méretét sem összetételét nem kellett szégyelniük. Az olvasók nemcsak *Jókai*, *Kemény*, *Eötvös* vagy *Dickens* és *Balzac* regényeit; *Petőfi*, *Goethe*, *Schiller* verseit olvashatták sok egyéb között, hanem a könyvtár polcain ott állt 1869-ben Magyarországon *Marx Tőkéje* is. A szép kezdethez különben nem lett hűtlen sem az egyesület, sem a könyvtár. Az egyletből néhány küzdelmes évtized után az egyik legerősebb magyar szakszervezet lett, melynek tagja volt kevés híján a szakma minden dolgozója. A szakszervezet fejlődésével pedig állandóan lépést tartott a könyvtár is, mely az első világháború előtti években már a legnagyobb és legjobb szakszervezeti könyvtárnak számított Magyarországon, s melyről *Szabó Ervin* 1910-ben azt írta, hogy egymaga felette áll a kormány és a közigazgatás által szervezett összes hivatalos ún. „népkönyvtárnak”.

Jegyzetek

1. A nyomdász szakszervezet könyvtárának történetét részletesen ismerteti *Nyilas Márta* cikke *A budapesti nyomdászkönyvtár*. = *Magy. Könyvszle.* 1959. 163—179. l.
2. A nyomdász szakszervezet történetét behatóan tárgyalja *Novitzky N. László* könyve: *Egyesült erővel*. Bp. 1912.
3. *Szabó Ervin*: *Az új fővárosi könyvtár dolgában*. = *Magy. Könyvszle.* 1910. 338—351. l.
4. *A Pest Budai Könyvnyomdászok Önképző Egyletének Könyvtári Jegyzéke*. Pest, Nyomatott Bucsánszky Alajosnál, 1869. OSZK Kisnyomtatványtár, Munkásmozgalmi füzetek I. doboz.

Ein Bücherverzeichnis des Selbstbildungsvereins der Buchdrucker zu Pest-Buda aus dem Jahre 1869

GY. INDALI

Unter den ungarischen Gewerkschaftsbibliotheken hat in den Zeiten vor der Befreiung die Bibliothek der Druckergewerkschaft eine besonders wichtige Rolle gespielt. Die Bücherei war genau so alt wie die Gewerkschaft selbst. Die Budapester Druckereiarbeiter gründeten im Jahre 1862 einen Hilfsverein der 1866 durch den Hilfsverein des Stadtteils Pest ergänzt wurde. Im Jahre 1876 wurden die zwei Vereine zusammengezogen. Von diesem vereinigten Gewerkverband führt ein gerader Weg zu der späteren Gewerkschaft die nahezu 100%-ig die Druckereiarbeiter des Landes in sich vereinigt hat.

Die Statuten des Selbstbildungsvereins bezeichnen unter anderem als Ziel des Verbandes die Unterhaltung einer Bücherei. Artikel 11. umschreibt eingehend das Arbeitsfeld des Bibliothekars. Zur Grundlegung des Bestandes dienten die Gaben der Mitglieder und einiger Druckereieigentümer, später aber wurden die Bestände auch durch regelmässigen Ankauf erweitert. Im Jahre 1869 erschien der gedruckte Katalog der Bibliothek, woraus wir uns ein Bild über eine Arbeiterbibliothek aus der Frühzeit der ungarischen Arbeiterbewegung machen können. Das Heft verzeichnet 506 Werke in 827 Bänden, wovon 306 Werke in 437 Bänden in ungarischer, 200 Werke in 390 Bänden in deutscher Sprache herausgegeben worden sind.

In der vorliegenden Studie wird danach über den Aufbau des Katalogs und über den Bestand berichtet. Die Zahl der ungarischen belletristischen Werke ist gross, die besten Schriftsteller jener Zeit sind alle vertreten. (*Jókai, Jósika, Eötvös, Kemény*). Unter den Übersetzungen finden wir bedeutende Namen wie *Dickens, Victor Hugo*, die beiden *Dumas*, *George Sand, Sue, Cervantes, Heine*, usw. Viele Werke behandeln die ungarische und die Weltgeschichte. Besonders zahlreich sind Werke über die Revolution und über den Freiheitskampf der Jahre 1848/49 zu finden. Darüber hinaus verzeichnet der Katalog mehrere wertvolle geographische, wirtschaftliche Bücher, Wörterbücher, Grammatika und sogar zwei Fachbücher über die Buchdruckerei. Die Bücherbestände wurden durch die Jahrgänge von 13 Zeitschriften ergänzt.

Der klassenkämpferische Geist des Vereins ist eher an der deutschsprachigen Literatur der Bücherei zu beobachten. Ein Werk von *Schultze-Delitzsch*, 7 Schriften von *Lassalle* und was noch wichtiger ist, das Kapital von *Karl Marx* sind vorhanden. Unter den belletristischen Werken sind Bücher von *Goethe, Schiller, Lessing, Wieland, Balzac*, die beiden *Dumas, Victor Hugo, George Sand, Sue, Bulwer, Manzoni, Byron* und *Calderon* verzeichnet. Unter den sonstigen deutschsprachigen Werken ist noch das Werk von *Thiers*, die Geschichte der französischen Revolution in 6 Bänden beachtenswert, des weiteren *das Leben Jesu* von *Renan*. Auch hier finden wir ergänzend 17 verschiedene deutschsprachige Zeitschriften.

Aus diesem Katalog gewinnt man also die Überzeugung, dass die organisierten ungarischen Druckereiarbeiter schon am ersten Anfang der Organisiertheit über eine Bücherei verfügten, wobei sie sich weder ob der Grösse noch wegen der Zusammenstellung schämen brauchten